

УДК: 378.22.+37.048.4

Башавець Наталія Андріївна,
доктор педагогічних наук, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін,
Одеський торговельно-економічний інститут
Київського національного торговельно-економічного університету,
вул. 25 Чапаївської дивізії, 6, м. Одеса, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ САМООРГАНІЗАЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ: РЕАЛІЇ І ПРОБЛЕМИ

У статті розглядаються проблеми формування професійної самоорганізації майбутніх учителів. Проводиться аналіз феномену «професійна самоорганізація майбутніх учителів» з точки зору філософів, психологів та педагогів.

Ключові слова: професійна самоорганізація, синергетика, саморозвиток, майбутні учителі.

У сучасних соціально-економічних умовах перед вищою освітою поставлено завдання: підготувати творчого фахівця, здатного до постійного професійного саморозвитку та самовдосконалення. Одним з аспектів вирішення цього завдання є розвиток особистісних якостей майбутнього фахівця, його практичних умінь для самостійного ефективного виконання професійної діяльності. Отже, необхідно побудувати освітній процес у вищому навчальному закладі таким чином, щоб студент оволодів професійними знаннями, вміннями здобувати їх в раціонально - організованій самостійної діяльності, здійснюючи цілеспрямований професійний саморозвиток. Самоорганізація майбутніх учителів є важливою частиною системи організації навчально-виховного процесу, яка є одним з істотних компонентів забезпечення якості вищої освіти.

У педагогічній літературі питання самоорганізації розглядаються у працях В. Арешонкова, В. Арюткіна, В. Буряка, Г. Ващенко, І. Донцова, С. Елканова, А. Калініченка, Г. Костюка, О. Малихіна, В. М'ясищева, О. Рудницької, К. Платонова та ін. Дослідженням питань розвитку самоорганізації особистості в процесі навчання в середній та вищій школі займалися М. Аверін, С. Амірова, О. Демченко, В. Донцов та ін. Професійну самоорганізацію досліджували Н. Дуднік, Н. Дмитриєнко, Т. Козловська, С. Котова, М. Прокоф'єва, В. Філоненко, Л. Шабунін, А. Яворський.

Мета статті: проаналізувати феномен «професійна самоорганізація майбутніх учителів».

У процесі дослідження застосовано комплекс теоретичних методів – аналіз, синтез та узагальнення даних психолого-педагогічної та науково-методичної літератури.

Довідкова література засвідчує, що термін «самоорганізація» – це здатність до інтегрального регулювання природних, психічних, особистісних станів, якостей, властивостей, що здійснюється вольовими і інтелектуальними механізмами, та проявляється в мотивах поведінки і реалізована в упорядкованості діяльності [1]. У психолого-педагогічній літературі термін «самоорганізація» трактується досить широко і розглядається з різних точок зору. Кожен дослідник у визначенні цього поняття підкреслює ті особливості самоорганізації

особистості, які з його точки зору є найбільш значущими. Вчені розглядають самоорганізацію професійної діяльності, перш за все, як якість особистості.

Так, М. Дьяченко та Л. Кандилович під самоорганізацією особистості розуміють «інтегральну сукупність природних і соціально набутих властивостей, втілену в усвідомлених особливостей волі та інтелекту, мотивах поведінки, що реалізовані в упорядкованості діяльності і поведінки» [6, с. 45]. У процесі формування самоорганізації майбутнього спеціаліста повинні враховуватися її спрямованість, наступність етапів розвитку з урахуванням індивідуальних можливостей і здібностей, багатоваріантність шляхів розвитку. Професійну самоорганізацію розуміють як важливу особистісну характеристику фахівця Н. Дмитренко, А. Барвенко [5]; як показник особистісної зрілості і рівня професіоналізму, як внутрішню мотиваційну складову, що спонукає особистість до постійного поповнення професійних знань – В. Горюнка [2]; як системна якість, що забезпечує ефективність діяльності, незалежно від її змісту і специфіки, і проявляється у внутрішніх стимуляторах, що забезпечують активний розвиток фахівця, реалізацію його творчого потенціалу – А. Деркач [4].

Осмилюючи місце процесу в ряду інших «само» процесів, необхідно зазначити, що він тісно пов'язаний із самооцінкою, самоаналізом, самовизначенням і ці процеси можуть виступати механізмами процесу самоорганізації. При формуванні професійної самоорганізації необхідно забезпечити повну відсутність нав'язування шляху професійного вдосконалення майбутнього педагога. Тому в процесі підготовки потрібно приділити належну увагу розвитку аналітичних, проєктивних, рефлексивних умінь, виробити вміння самоорганізації навчально-пізнавальної діяльності. Необхідно зазначити, що самоорганізація є невід'ємним компонентом навчально-виховного процесу, в якому студент виступає як активний суб'єкт навчальної діяльності. Дуже важливо, щоб при цьому він умів правильно формулювати цілі своєї діяльності, співвідносив свої бажання і можливості, продуктивно організував власну активність, володів навичками самоконтролю та самокорекції.

Професійна самоорганізація виступає як особистісна характеристика професіонала, яка дозволяє особистості виявляти різні рівні самоорганізації професійної культури в навчальному процесі та професійній діяльності. Процес професійної самоорганізації виступає як спосіб професіоналізації, в якому професійна культура фахівця є мірою визначення рівня професіоналізму.

Т. Гура зазначає, що професійна самоорганізація відіграє важливу роль для майбутнього вчителя, оскільки цей конструкт представляє собою особливий «психологічний феномен, сутність якого полягає в постійному прагненні фахівця до професійного саморозвитку, самовдосконалення та самозбереження в ситуації нестабільності професійного простору» [3, с.80].

На думку Т. Новаченко, педагогічна самоорганізація представляє собою динамічне утворення особистості, що характеризується сукупністю педагогічної рефлексії, професійної компетентності та самоуправління, яке спрямоване на безперервне самовдосконалення майбутнього вчителя для здійснення якісної професійної діяльності [8].

А. Зобков стверджує, що у навчальній діяльності студентів, самоорганізація передбачає свідому зміну методів, способів і прийомів активності. Основою для цього є здатність студента адекватно оцінювати свої особистісні якості, представляти умови діяльності, обсяг своїх знань, умінь, навичок. Автор виявив, що існує залежність самоорганізації об'єктивних проявів ставлення студентів до навчальної діяльності від професійної спрямованості їх свідомості [7].

Сучасні дослідники, вивчаючи питання, що пов'язані з самоорганізацією звертаються до синергетики, яка вивчає складні системи з урахуванням самоуправління, самоорганізації, саморозвитку. Оскільки синергетичний підхід має справу з системами, що саморозвиваються та самоорганізуються, то він є актуальним і для дослідження освітніх систем, отже на певному рівні розвитку процес навчання переходить у процес самонавчання, освіта – у процес самоосвіти, організація навчально-виховного процесу – у самоорганізацію для підвищення рівня власного професіоналізму.

ЛІТЕРАТУРА

1. Акмеологический словарь / [авт. разработч. А. А. Деркач]. – М.: Изд-во РАГС, 2004. – 161 с.
2. Горюнка В. П. Обучение профессиональной деятельности студентов / В. П. Горюнка // Педагогика. – 1997. – № 4. – С. 7–8.
3. Гура Т. Є. Развитие профессиональной самоорганизации педагога в пространстве последипломного образования / Т. Є. Гура // Личность в едином образовательном пространстве: Сб. науч. статей I Международного образовательного форума (Запорожье, 5-7 мая 2010 г.). – Запорожье: ООО «ЛИПС» ЛТД, 2010. – С. 79–83).
4. Деркач А. А. Акмеологические основы развития профессионала / А. А. Деркач. – М.: Изд-во Моск. психолого-соц. инст-та; Воронеж: НПО «МОДЭК», 2004. – 752 с.
5. Дмитренко Н. А. Профессиональная самоорганизация как средство формирования профессиональной культуры специалиста [Электронный ресурс] / Н. А. Дмитренко, О. Г. Барвенко // Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов. – 2012. – Режим доступа: <http://jurnal.org/articles/2012/ped19.html>

Так, під час анкетування 84 студентів Інституту фізичної культури та реабілітації ПНПУ ім. К. Д. Ушинського, на початковому етапі експерименту щодо сформованості професійної самоорганізації, більшість майбутніх учителів знаходилися на низькому (65,4%) і середньому (34,6%) рівнях. В жодній групі не було зафіксовано високого та достатнього рівнів сформованості зазначеного конструкту, що підтверджує недостатність сформованості професійної самоорганізації у майбутніх фахівців та актуальність дослідження. Покращити зазначену ситуацію можливо за рахунок впровадження у навчально-виховний процес таких педагогічних умов, як:

- забезпечення розвитку потреби у самоорганізації майбутніх фахівців,
- активізація самостійної дослідно-пошукової навчально-пізнавальної діяльності студентів,
- використання педагогічних тренінгів для формування умінь та навичок самоорганізації власної діяльності.

Додатково нами було проведено анкетування з 19 учителями фізичної культури, які проходили курси підвищення кваліфікації на базі Одеського обласного інституту вдосконалення вчителів. Необхідно відмітити, що для них проблема професійної самоорганізації теж важлива, хоча результати анкетування мають бути кращі, оскільки там були лиш 3 вчителі з 5 річним досвідом роботи, більшість з 10-15 річним і 4 з 20 річним.

Узагальнюючи вищезазначене, на наш погляд, під професійною самоорганізацією майбутніх учителів можна розуміти комплекс власних мотиваційних настанов, зусиль організувати, контролювати та коригувати свою навчальну діяльність, які спрямовані на самоосвіту, саморозвиток, самокорекцію та самовдосконалення.

Сформованість самоорганізації дозволить майбутньому учителю успішно аналізувати умови і задачі професійної діяльності, раціонально її планувати, організувати, оцінювати і коригувати на високому професійному рівні.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямку вбачаємо у реалізації зазначених педагогічних умов щодо формування професійної самоорганізації майбутніх учителів.

6. Дьяченко М. И. Краткий психологический словарь: Самоорганизация / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск: Хэлтон, 1998. – 399 с.
7. Зобков А. В. Психология саморегуляции учебной деятельности в переходный (от старшего школьного к студенческому) период обучения. / А. В. Зобков [Текст]. – Владимир, 2010.
8. Новаченко Т. В. Формування педагогічної самоорганізації студентів педагогічних училищ: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти». / Т. В. Новаченко. – Одеса, 2004. – 22 с.

Наталья Андреевна Башавець,
доктор педагогических наук,
профессор кафедры социально-гуманитарных дисциплин,
Одесский торгово-экономический институт
Киевского национального торгово-экономического университета,
ул. 25 Чапаевской дивизии, 6, г. Одесса, Украина

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ САМООРГАНИЗАЦИИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ: РЕАЛИИ И ПРОБЛЕМЫ

Профессиональное образование влияет не только на непосредственное поведение человека, но и формирует внутренние механизмы самоорганизации личности, в результате чего личность выбирает оптимальный путь своего профессионального функционирования и саморазвития. При этом процесс становления и развития личности в профессии представляет собой единство социализации и индивидуализации. В статье актуализируется важность проблемы формирования профессиональной самоорганизации будущих педагогов. На основании теоретического обобщения психолого-педагогической и научно-методической литературы автором предложена авторская трактовка названного конструкта, под которой понимается комплекс собственных мотивационных установок, усилий организовывать, контролировать и корректировать свою учебную деятельность, которые направлены на самообразование, саморазвитие, самокоррекцию и самосовершенствование. Значительным внутренним фактором готовности студентов к самоорганизации в процессе самостоятельной работы является мотивация, которая наполняет учебную деятельность профессиональным смыслом. Продемонстрирована значимость и определены педагогические условия формирования профессиональной самоорганизации, которые способствуют переходу студентов из объекта в субъект профессиональной подготовки, а именно: обеспечение развития потребности в самоорганизации будущих специалистов; активизация самостоятельной опытно-поисковой учебно-познавательной деятельности студентов; использование педагогических тренингов для формирования умений и навыков самоорганизации собственной деятельности. Показаны следующие существенные признаки самоорганизации: стремление к профессиональному саморазвитию, упорядоченность деятельности и поведения, реализация творческого потенциала, целесообразность самопроявления в учебно-практической деятельности; оценка, контроль, корректировка будущего учителя как личности и субъекта деятельности. Подчеркнуто, что в процессе обучения будущий учитель должен определить закономерности самоорганизации деятельности с учетом внутренних требований – собственных интересов, потребностей, желаний и возможностей, продуктивно организовывал свою деятельность, владел навыками самоконтроля и самокоррекции. Отмечено, что при изучении вопросов связанных с самоорганизацией, учёные обращаются к такому междисциплинарному направлению как синергетика. Выявлена целесообразность применения синергетического подхода в образовательной системе, который способствует усилению процесса формирования личности студента как субъекта собственного развития. Реализация синергетического подхода, позволяет рассмотреть каждого субъекта учебно-воспитательного процесса, как организатора собственной деятельности и развития, путём осуществления перехода от обучения к самообучению, развития к саморазвитию, организации к самоорганизации.

Ключевые слова: профессиональная самоорганизация, синергетика, саморазвитие, будущие учителя.

Nataliia Bashavets,
Doctor of Pedagogy, Professor, Department of Socio-Humanitarian Disciplines,
Odessa Trade and Economic Institute of Kyiv National University of Trade and Economics,
6, 25 Chapaievskoi Divizii Str., Odessa, Ukraine

FORMATION OF FUTURE TEACHERS' PROFESSIONAL SELF-ORGANIZATION

Vocational education is bound both to affect the immediate behaviour and to form the internal mechanisms of self-organization of personality resulting in person's choice of the optimal path of his / her professional functioning and development. The process of personality formation and development in profession is a unity of socialization and individualization. The importance of the problem of formation of future teachers' professional self-organization has been grounded in the article. On the basis of theoretical generalization of psycho-pedagogical and scientific-methodical literature, the author proposes the author's interpretation of the designated construct, which is understood as a complex of motivational systems, efforts to organize, monitor and adjust their learning activities which are

aimed at self-education, self-development, self-correction and self-improvement. The motivation, which fills educational activities with professional sense, is a significant internal factor of students' readiness for self-organization in the process of independent work. The pedagogical conditions for the formation of students' professional self-organization as well as their significance have been defined; they facilitate students' transition from the object into the subject of training, they are: the development of future specialists' needs in self-organization; activation of independent experimental research, students' educational-cognitive; the use of pedagogical training to form skills and abilities of students' own activities. These essential features of self-organization have been specified: striving for professional self-development; activity and behaviour governance; realization of creative potential; feasibility of self-manifestation in educational and practical activities; evaluation, control, adjustment of the future teacher as a personality and subject of an activity. It is emphasized that in the training process the future teacher is to identify patterns of activity self-organization taking into consideration inner requirements such as their own interests, needs, desires and possibilities in order to productively organize their activities and possess the skills of self-monitoring and self-correction. It is noted that when studying issues related to self-organization, scientists refer to the interdisciplinary field known as synergy. The expediency of application of synergetic approach in the educational system, which enhances the process of student's identity formation as a subject of his / her own development has been demonstrated. The implementation of the synergetic approach allows us to consider each subject of the educational process, as an organizer of his / her own activities and development by means of these transitions: from education to self-education, from development to self-development, from organization to self-organization.

Key words: professional self-organization, synergetics, self-development, future teachers.

Подано до редакції: 12.07.2016 р.

Рекомендовано до друку: 26.07.2016 р.

Рецензент: д.пед.н., професор А. Ф. Ліненко